

Nowe stanowisko *Orchis coriophora* (Orchidaceae) w dolinie Narwi pod Wizną (południowo-wschodnia Polska)

ZYGMUNT GŁOWACKI, TERESA GRUŻEWSKA, MIROSŁAW GRUŻEWSKI i JOLANTA RACZUK

GŁOWACKI, Z., GRUŻEWSKA, T., GRUŻEWSKI, M. AND RACZUK, J. 2004. New station of *Orchis coriophora* (Orchidaceae) in the Narew river valley near Wizna (NE Poland). *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 11(2): 287–292. Kraków. PL ISSN 1640-629X.

ABSTRACT: The paper describes a new station of *Orchis coriophora* L. in the Narew river valley near Wizna (NE Poland).

KEY WORDS: *Orchis coriophora*, *Orchidaceae*, distribution, ecology, Narew river valley, Poland

Z. Głowacki., ul. Niepodległości 4/18, PL-08-110 Siedlce; T. Grużewska i M. Grużewski, Muzeum Przyrody w Drozdowie, ul. Główna 38, PL-18-406 Drozdowo; J. Raczuk, Katedra Ekologii i Ochrony Przyrody, Akademia Podlaska, ul. B. Prusa 12, PL-08-110 Siedlce

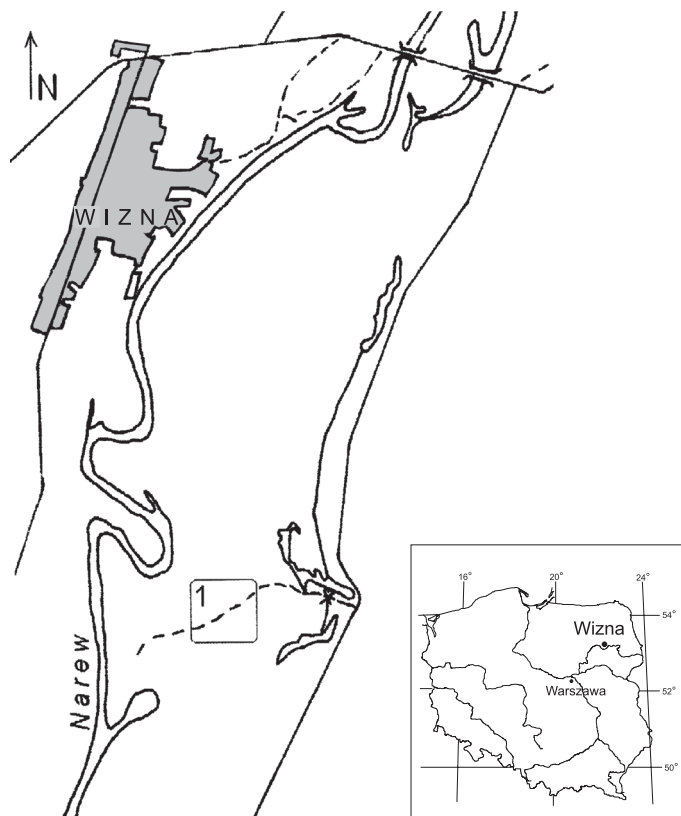
WSTĘP

Orchis coriophora L. (storczyk cuchnący) jest gatunkiem europejskim, który reprezentuje element łącznikowy śródziemnomorsko-środkowoeuropejski. Jego zasięg obejmuje prawie całą Europę (z wyjątkiem części jej północnych wybrzeży, Wysp Brytyjskich oraz Skandynawii), Kaukaz i Azję Mniejszą. W Polsce rósł do niedawna na około 100 rozproszonych stanowiskach. W ostatnich latach nie potwierdzono występowania tego storczyka na żadnym z nich. Uznany został za gatunek wymarły (BERNACKI & ADAMOWSKI 2001; PIĘKOŚ-MIRKOWA & MIREK 2003). Przyczyną zagrożenia gatunku jest niszczenie jego siedlisk, m.in. osuszanie łąk. Nowo odkryte stanowisko jest zatem obecnie jedynym potwierdzonym na terenie Polski.

OPIS TERENU

Z doliny Narwi *Orchis coriophora* był podawany w połowie XIX w. (WAGA 1847). Ten znakomity botanik pisał o storczyku cuchnącym (znanym wtedy pod polską nazwą storczyk pluskwiany): „Przytrafia się na łąkach nieco wilgotnych (koło Łomży bardzo pospolity).” Jednakże na stanowiskach podawanych przez Wagę nie potwierdzono występowania *O. coriophora* (GRUŻEWSKA 2001). Istnieją tam, od lat siedemdziesiątych, na powierzchni 600 ha wylewiska ścieków łomżyńskich zakładów spożywczych.

Nowe stanowisko tego ginącego gatunku znaleziono 10 czerwca 2003 r. w dolinie Narwi między miejscowościami Wizna a Grądy Woniecko (ATPOL **FC15** – N 53°10' E 22°24'), na terenie gminy Rutki, w otulinie Biebrzańskiego Parku Narodowego (Ryc. 1). Występuje on tutaj w luźnych grupach po kilka, czy kilkanaście osobników na terenie ok. 20 ha. Łącznie odnotowano ponad 40 okazów kwitnących i ok. 200 płonnych, z liśćmi odziomkowymi.

Ryc. 1. Stanowisko *Orchis coriophora* L. w dolinie Narwi k. Wizny. 1 – stanowisko.

Fig. 1. Station of *Orchis coriophora* L. in the Narew river valley near Wizna. 1 – station.

Od zachodu omawiany teren ogranicza rzeka Narew. Płynie tu ona zachodnim skrajem doliny w kierunku południowym. Od wschodu natomiast występuje obniżenie terenu z ciągiem zbiorników wodnych, usytuowanych południkowo. Przeważają gleby mineralne. W obniżeniach oraz wokół zbiorników wodnych występują złoża materii organicznej różnej miąższości. Teren jest stosunkowo płaski z istniejącymi dość regularnymi pofałdowaniami powstałymi w wyniku dawnego meandrowania rzeki. Jednocześnie pofałdowania te były i są modyfikowane przez niemal coroczne wylewy rzeki.

Dolina w opisywanym miejscu jest użytkowana ekstensywnie, głównie jako łąki kośne a miejscami również jako pastwiska. Siedliska *Orchis coriophora* (Ryc. 2) znajdują się

Tabela 1. Zdjęcia fitosocjologiczne z *Orchis coriophora* L.
Table 1. Phytosociological relevés with *Orchis coriophora* L.

Miejsce – Station	Dolina Narwi SE od Wizny	
Data – Date	10.06.2003.	
Powierzchnia w m ² – Relevé area in m ²	30	6
Pokrycie c % – Cover c %	100	100
Liczba gatunków – Number of species	25	22
<i>Orchis coriophora</i>	+	1
Ch. et D Ass. et All.		
<i>Cnidium dubium</i>	+	+
<i>Viola persicifolia</i>	+	+
Ch. O. <i>Molinietalia caeruleae</i>		
<i>Galium boreale</i>	2	3
<i>Ophioglossum vulgatum</i>	1	+
<i>Deschampsia caespitosa</i>	.	+
Ch. Cl. <i>Molinio-Arrhenatheretea</i>		
<i>Rhinanthus serotinus</i>	2	1
<i>Filipendula ulmaria</i>	+	+
<i>Plantago lanceolata</i>	+	3
<i>Rumex acetosa</i>	+	+
<i>Leontodon autumnalis</i>	+	+
<i>Rumex thyrsoflorus</i>	1	.
<i>Festuca pratensis</i>	+	.
<i>Ranunculus acris</i>	+	.
<i>R. auricomus</i>	+	.
<i>Cerastium holosteoides</i>	+	.
<i>Rhinanthus minor</i>	+	.
<i>Leucanthemum vulgare</i>	.	+
Towarzyszące (Accompanying)		
<i>Anthoxanthum odoratum</i>	3	1
<i>Carex panicea</i>	3	1
<i>Agrostis capillaris</i>	+	1
<i>Dactylorhiza incarnata</i>	1	+
<i>Stellaria palustris</i>	+	+
<i>Lysimachia nummularia</i>	+	+
<i>Polygala comosa</i>	+	+
<i>Luzula multiflora</i>	+	+
<i>Eleocharis uniglumis</i>	+	.
<i>Potentilla erecta</i>	.	+
<i>Viola</i> sp.	.	+

w górnej części zagłębień, między płaskimi wzniesieniami, zasiedlonymi przez psammo-filny zespół *Diantho-Armerietum*, a podłużnym zagłębieniem z łąką ziołoroślową z *Filipendula ulmaria* i *Thalictrum lucidum*; mają one charakter łąki wilgotnej. Zbiorowisko ze storczykiem cuchnącym jest słabo scharakteryzowane, dlatego ustalenie jego przynależności syntaksonomicznej nie jest łatwe (Tab. 1). Udział *Cnidium dubium* i *Viola persicifolia*,

choć minimalny, wskazuje na przynależność do zespołu *Violo-Cnidietum dubii* Walter in Tx.1954 i związku *Cnidium dubii* Bal.-Tul. 1966 (ZAŁUSKI 1995). Lepiej zaznaczona jest przynależność do rzędu *Molinietalia*. Świadczy o tym obecność *Galium boreale* i *Ophio-glossum vulgatum*. Przynależność do klasy *Molinio-Arrhenatheretea* udokumentowana jest występowaniem 12 gatunków charakterystycznych tej klasy. Z gatunków towarzyszących odnotowano większy udział *Anthoxanthum odoratum* i *Carex panicea* oraz bardziej interesujących, jak *Dactylorhiza incarnata* czy *Polygala comosa*.

Ryc. 2 (Fig. 2). *Orchis coriophora* L.

OPIS GLEBY

W próbach glebowych pobranych z różnych głębokości profilu glebowego opierając się na metodyce opisanej w pracy OSTROWSKIEJ i in. (1991) oznaczono:

- skład granulometryczny – metodą areometryczną Casagrandea w modyfikacji Pruszyńskiego;
- pH 1 mol KCL/ dm – elektrometryczną przy użyciu elektrody kombinowanej;
- węgiel organiczny – metodą Tiunina;
- azot ogólny – metodą Kjeldahla.

Analizowaną glebę zaliczono do podtypu mad rzecznych właściwych, wytworzonych z piasku. Skład granulometryczny gleby w profilu glebowym zmienia się od piasku gliniastego mocnego w profilu próchnicznym do piasku luźnego w poziomie skały macierzystej C (Tab. 2). W całym profilu glebowym występuje odczyn kwaśny, przy czym najniższe pH w KCl – 4,6 i w H₂O – 5,3 wykazuje poziom próchniczny A1, związane to jest zapewne z obecnością w tym poziomie kwasów organicznych a także z pobieraniem kationów zasadowych, oraz z wymywaniem ich przez wody opadowe w głąb gleby.

Tabela 2. Niektóre właściwości mechaniczne gleby ze stanowiska *Orchis coriophora* L.
Table 2. Some mechanical properties of the soil on the *Orchis coriophora* L. station.

Nr próby No of record	Poziom Horizon	Głębokość (cm) Depth (cm)	Skład granulometryczny w % Grain size composition %			Gatunek gleby Type of soil
			1–0,1	0,1–0,02	<0,02	
1.	A1	0–15	67	17	16	piasek gliniasty mocny
2.	A2	15–27	73	21	8	piasek słabogliniasty
3.	C1	27–37	73	13	4	piasek luźny
4.	C2	37–47	92	5	3	piasek luźny
5.	C3	47–68	86	11	3	piasek luźny

Analizowana mada jest glebą silnie próchniczną, na co wskazuje zawartość próchnicy w poziomie A1, wynosząca 4,91% w przeliczeniu na zawartość węgla organicznego – 2,85. Zawartość ogólna azotu waha się w poziomach akumulacyjnych gleby A2, A1 w zakresie 0,052 – 0,250%. Stosunek C:N, który wskazuje na stopień humifikacji materii organicznej zmienia się w przedziale 11,4–7,9. Większy stosunek C:N w poziomie A2 niż w A1, wynika z zaawansowanego w tym poziomie procesu humifikacji. w poziomie próchnicznym A1 w wyniku ciągłego dopływu materii organicznej stosunek C:N jest wyższy niż w A2, ale właściwy dla poziomu próchniczego tego typu gleb (Tab. 3).

Tabela 3. Wybrane właściwości fizykochemiczne gleby na stanowisku *Orchis coriophora* L.
Table 3. Some physico-chemical properties of the soil on the *Orchis coriophora* L. station.

Nr próby No of record	Poziom Horizon	Głębokość (cm) Depth (cm)	próchnica % humous %	C org. %	N ogólny % N total %	C:N	pH	
							w H ₂ O	KCL
1.	A1	0–15	4,91	2,85	0,250	11,4	5,3	4,6
2.	A2	15–27	0,71	0,41	0,052	7,9	6,1	5,2
3.	C1	27–37	0,16	0,09			6,1	5,2
4.	C2	37–47	0,12	0,07			6,2	5,3
5.	C3	47–68	0,10	0,06			5,9	5,2

UWAGI KOŃCOWE

Nowe, liczące wiele osobników, stanowisko *Orchis coriophora* L., gatunku uznanego od niedawna za wymarły na terenie Polski, zostało odkryte w dolinie Narwi, między miejscowościami Wizna a Grądy Woniecko.

Wydaje się, że przy zachowaniu dotychczasowego wpływu rozlewisk Narwi i dotychczasowych form gospodarowania (koszenie i wypas) możliwe jest utrzymanie gatunku na tych łąkach.

Teoretycznie istnieje też możliwość odnalezienia dodatkowych stanowisk w Dolinie Narwi na podobnych siedliskach.

Podziękowania. Autorzy składają podziękowania drowi Leszkowi Bernackiemu za sprawdzenie oznaczenia *Orchis coriophora* oraz mgrowi inż. Krzysztofowi Pakule za wykonanie pomiarów odczynu gleby.

LITERATURA

- BERNACKI L. & ADAMOWSKI W. 2001. *Orchis coriophora* L. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA & K. ZARZYCKI (red.), Polska czerwona księga roślin, ss. 558–560. Instytut Botaniki im. W. Szafera i Instytut Ochrony Roślin, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- GRUZEWSKA T. 2001. Dane sprzed półtora wieku o florze Ziemi Łomżyńskiej i Rajgrodzkiej na tle współczesnych badań florystycznych – W: W. GRĘBECKA (red.), Jakub Waga – pedagog i uczonec. Materiały z sesji „Jakub Waga – pedagog i uczonec”, Łomża 12–13.10.2000 r.
- OSTROWSKA A., GAWLIŃSKA S. & SZNUBIAŁKA Z. 1991. Metody analizy chemicznej i oceny właściwości gleb i roślin. ss. 389. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.
- PIĘKOŚ-MIRKOWA H. & MIREK Z. 2003. Atlas roślin chronionych. ss. 584. Multico, Oficyna wydawnicza, Warszawa.
- WAGA J. 1847. Flora polska. 1. ss. 766. W drukarni Stanisława Strąbskiego, Warszawa.
- ZAŁUSKI T. 1995. Łąki selernicowe (związek *Cnidion dubii* Bal.-Tul. 1966) w Polsce. – Monogr. Bot. 77: 1–142.

SUMMARY

Orchis coriophora L. is a rare species, in danger of extinction both in Poland and in many countries of Europe. It seemed to be extinct in Poland in last years (BERNACKI & ADAMOWSKI 2001; PIĘKOŚ-MIRKOWA & MIREK 2003).

A field research has revealed the presence of *Orchis coriophora* in the Narew river valley near Wizna (NE Poland). The species under study occurred on the extensively managed meadow periodically flooded in spring.

Przyjęto do druku: 27.05.2004 r.